

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Journal Of Turkish Language and Literature Studies in Balkans
Cilt 2/Sayı 1/Kış 2020 - Volume 2/Issue 1/Winter 2020
ss-pp: 109 - 131

**Türk Romanında 1989 Zorunlu Göçünü Hazırlayan Sebeplerin
Etkisinde Türk ve Bulgar İmgeleri**
*Turkish and Bulgarian Images In The Effect of The Reasons of 1989
Forced Migration In Turkish Novel*

Gözde ÖZLEM*

Özet

1989 Zorunlu Göçü, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan itibaren tarihsel süreç içinde Bulgaristan Türklerinin uğradıkları çeşitli baskı, şiddet ve mezalimin görüldüğü ve yaşandığı, XX. yüzyıldaki son trajedidir. Yazılı ve görsel medya dâhil olmak üzere, Türkiye ve Bulgaristan Türkleri konuyla ilgili birçok makale, roman, şiir, hikâye ve hatıra gibi farklı türlerde yazılar kaleme almışlardır. Bu çalışmada, Emine Işınsoy, Ömer Osman Erendoruk, Sabri Tata, Mürvet Altınel ve Mehmet Türker'in romanlarında Bulgaristan Türklerinin komünist dönemde maruz kaldıkları manevî baskılar, ad değiştirme, fizikî şiddet ve birçok asimile etme yöntemi başta olmak üzere çeşitli mezalim örneklerinin yazarlar tarafından nasıl ele alındığı gösterilmiştir. Vatansız, cesur ve kimliğine sahip çıkan Bulgaristan Türkleri, kendi milletine ihanet eden mankurlaşmış Bulgaristan Türkleri ve yaşanan sorunların müsebbipleri olarak gösterilen komünist Bulgarlar bahsedilen romanlarda sıkça karşılaşılan edebî (kurmaca) karakterler olduğundan, romanlarda onların yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Bu çalışmada, yazarların, sosyolojik tespitlerine yer vererek, sorunların sonucu olarak ele alınan 1989 Zorunlu Göçü'nü, Türk ile Bulgar kimlikleri üzerinden nasıl tanımladıkları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1989 Zorunlu Göçü, Bulgaristan Türkleri, Komünist Bulgarlar, Türk Romanı ve İmge.

* Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, gzdozturk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7280-4532.

Abstract

1989 Forced Migration is the last tragedy of 20th century that were seen and experienced by Turks who live in Bulgaria who were subjected to various oppression, violence and atrocities since the historical process of 1877-1878 Ottoman-Russian War. Turks in Bulgaria and in Turkey have penned many articles, novels, poetry, short stories and memories on this subject. In this study, was discussed the novels of Emine İşinsu, Ömer Osman Erendoruk, Sabri Tata, Mürvet Altınel and Mehmet Türker. It has been shown how the authors dealt with various examples of atrocities, especially the moral pressure, name change, physical violence and many assimilation methods that the Turks who live in Bulgaria were subjected to during the communist period. It has been mentioned Turks in Bulgaria who were patriotic, courageous and claim their identity, Turks who live in Bulgaria who were betrayed their own nation and Communist Bulgarians cited as the perpetrators of the problems. In this study, it is examined how the authors define the 1989 Forced Migration as a result of the problems realized through their Turkish and Bulgarian identities by including their sociological determinations.

Keywords: 1989 Forced Migration, Turks who live in Bulgaria, Communist Bulgarians, Turkish Novel and Image.

Giriş

Türk romanında “göç” teması ilgi görmüş fakat yeterince çalışılmamış konulardan biridir. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın etkilerinden biri olarak başlayıp Balkanların Osmanlı Devleti’nden kopuşu sonrası Cumhuriyet Döneminde de devam eden göç, Türk romanında da işlenmiş sosyolojik bir olaydır.

Rumeli’den göçler olarak adlandırılan bu göç hareketleri, birçok tezin, makalenin ve özgün eserin araştırma konusu olmuştur. Emine İşinsu, Ömer Osman Erendoruk ve Sabri Tata’nın hem hayat hikâyeleri hem de eserleri üzerine tematik ve biyografik yüksek lisans tezleri düzeyinde birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların genelinde, “göç öncesi”, “göç sırası” ve “göç sonrası” sırasıyla “göç” olgusu, olay örgüsü içinde tespit edilmiştir. Tarihî olaylar ile roman kurgusu üzerindeki benzerlikler üzerinde de durulmuştur. Fakat çalışmaların odak noktası göç olduğundan bu incelemenin araştırma konusu olan Türk ve Bulgar imgelerine değinilmemiştir.

Bu incelemede, 1989 Zorunlu Göçü’nün temelindeki problem olan komünist Bulgarların Türk karşıtlığının doğurduğu Türk ve Bulgar çatışmasının romanlardaki edebî (kurmaca) karakterler ve göçe sebep olan vakalar üzerindeki etkisi ve değerlendirilmiştir. Yazarların biyografilerinin de dikkate alınarak yapılan incelemede, Türk ve Bulgar imgelerinin hangi olaylardan bahsedilirken ne kadar sıklıkla geçtiği de göz önünde bulundurulmuştur. 1989 Zorunlu Göçü öncesi yaşanan tarihî hadiseler ve sosyolojik vakaların, eserlerde olay örgüsü, zaman ve mekânı etkilediği

aşikârdır. Fakat bu çalışmada, edebî (kurmaca) karakterlerin tarihî hadiseler neticesinde “kimlik”, “aidiyet” ve “öteki” kavramlarını sorgulaması göz önüne alındığından, sosyolojik tespitlerden ziyade onların duygu dünyalarında bu kavramları nasıl tanımladığı üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla eserler, bu bakış açısıyla analiz edilmiştir. Çalışmada, dördü Bulgaristan Türkü olan beş yazarın, on eseri incelenmiştir.

1. Türk Romanında Komünist Dönemde Bulgaristan Türkleri ve 1989 Zorunlu Göçü

Adını yaşadığı siyasî coğrafyadan alan Bulgaristan Türkleri, bölgedeki varlığı Osmanlı İmparatorluğu döneminden miras kalmış “*asla küçümsenmeyecek, ihmal edilmeyecek ve vazgeçilmeyecek bir Türk varlığıdır.*” (Şimşir, 2009: 17) 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Berlin Antlaşması’yla kurulmuş Bulgar Prensiği ile başlayan tarihî olaylar silsilesi, beş yüz yıllık Türk egemenliğinin el değiştirmesiyle neticelenmiştir. 93 Harbi ile başlayan Rumeli Müslüman ve Türklerinin “göç kaderi”¹, Balkan Savaşları ve Cumhuriyet Döneminde de devam ettiği gözlemlenmektedir. Her göç öncesi iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir. 1989 Zorunlu Göç’ün tetikleyicisi ise Todor Jivkov yönetimi tarafından 1984 yılında başlatılan Bulgaristan Türklerinin adlarının Bulgar adlarıyla değiştirilmesiyle doğan olaylar olmuştur. (Özlem, 2018: 32) Bu göç dalgasının tarih içindeki göçlerden en büyük farkı ise, “*Bulgar yönetiminin kendi tespit ettiği Türkleri olmadık zorbalıklarla, aileleri parçalayarak, mallarına ve mülklerine el koyan*” (Şimşir, 2009: 32) bir göç olmasıdır.

Olay örgüsünün komünist Bulgaristan döneminde gerçekleştiği romanlar, 93 Harbi ve Balkan Savaşları’yla savaşların hem öncesi, hem sonrasını, hatta Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesini anlatan tarihî romanlara göre daha azdır. Bu incelemenin yazıldığı yıl itibariyle 1989 Zorunlu Göçü üzerinden otuz yıl geçmesine rağmen, bu konuya özellikle Bulgaristan Türkü yazarları dışında ilgi gösterilmediği tespit edilmiştir. Bulgaristan Türk aydınlarından olan yazarlar kendilerinin veya yakınlarının komünist dönemde Bulgaristan Türklerinin yaşadıklarını göz önüne alarak eserlerini kaleme almışlardır. Sabri Tata, Ömer Osman Erendoruk, Mürvet Altınel ve Mehmet Türker kendi yaşantıları ve izlenimleriyle romanlarını kaleme aldıklarından dolayı, eserlerinde otobiyografik esintiler mevcuttur. Bahsedilen yazarların eserleri 1997 ile 2015 yılları arasında neşredilmiştir. Dolayısıyla 1989 göçü üzerinden sekiz yıl geçtikten sonra, ilk olarak Ömer Osman Erendo-

¹“Göç Kaderi”, Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğlu’un Balkan Türklerinin yazılı ve sözlü edebî eserlerinde göç olgusunu incelediği kitabının adıdır. Yazar, eserini genelde Balkan/Rumeli Türklerinin özelde ise Bulgaristan Türklerinin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan itibaren günümüze değin devam etmekte olan faciası olarak da açıklamaktadır. (Yenisoğlu, 2005: 6.)

ruk'un 1997 yılında yayımlanan *Buruk Acı* adlı romanıyla birlikte 1989 Zorunlu Göçü'ne sebep olan komünist dönemdeki baskı ve şiddetin Türk romanındaki izleri belirgin bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Ömer Osman Erendoruk'un *Uçurum* adlı eseri, Sabri Tata'nın ise *Pehlivanoğulları* adlı serisi 1970'li yıllarda yazılmalarına karşı komünist dönemde yayımlanamadıklarından dolayı, Türkiye'ye göç edince 2000'li yıllarda yayımlanmışlardır.

Yazarların ortak özelliklerinden bir diğeri ise, ikisinin (Ömer Osman Erendoruk ve Mehmet Türker) 1989 Zorunlu Göç'üyle, Mürvet Altınel'in 1978 yılında ve Sabri Tata'nın da 1990 yılında Türkiye'ye göç etmeleridir. Kendilerinin de göçmen olmalarından dolayı, göçün her bir safhasını bizzat tecrübe etmişlerdir. Yazarların hepsinin komünist dönemde yaşadıklarını anlatan hatıralarını da kaleme aldıklarını belirtmek gerekir.

Bahsi geçen romanlardan önce yayımlanan, başlı başına bir istisna olan Emine Işinsu'nun 1979 yılında neşredilen *Çiçekler Büyür* romanı diğerleri içinde her yönüyle göze çarpmaktadır. İlk olarak, neşredildiği tarih ele alındığında, romanın sadece komünist dönemde komünist Bulgarlar tarafından Bulgaristan Türklerine yapılan kültürel, psikolojik ve fizikî şiddetin örneklerinden bahsedildiği aşikârdır. Ancak ileride göçe sebebiyet verecek hadiselerin romanın neşredildiği tarihte hâlihazırda yaşanıyorken olması, eserin tarihî roman olarak tanımlanamamasına ve bu incelemedeki diğer romanlardan konu itibarıyla ayrılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla *Çiçekler Büyür*, Bulgaristan Türklerinin yaşadığı insanlık dramına farkındalık yaratan tezli bir eserdir. İkinci olarak, yazarın babasının Bulgaristan Türkü² olması sebebiyle konu seçiminin, yazarın Dış Türklere karşı olan ilgisi sebebiyle olduğu, yazarın başka romanlarındaki³ konu seçimlerinde de gözlemlemek mümkündür.

İncelenen romanlar ise yayımlanma yıllarına göre şu şekilde sıralanmaktadır:

	Yıl	Yazar Adı	Eser Adı
1.	1979	Emine Işinsu	Çiçekler Büyür
2.	1997	Ömer Osman Erendoruk	Buruk Acı
3.	2000	Sabri Tata	Onurun İsyanı
4.	2000	Sabri Tata	Geyik Avı
5.	2005	Ömer Osman Erendoruk	Toprağa Kan Düştü

² Emine Işinsu, *Çiçekler Büyür* adlı eserini babası Aziz Vecihî Zorlutuna'ya ithaf etmiştir.

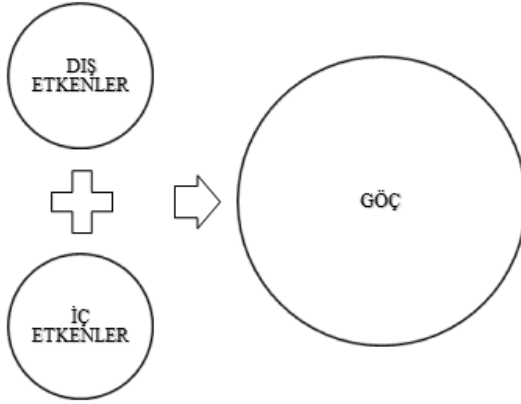
³ *Azap Toprakları* adlı romanında Batı Trakya Türklerinin dramından bahsederken, *Tutsak*'ta ise Kerkük Türklerinin yaşadıkları baskıları anlatmaktadır.

6.	2007	Ömer Osman Erendoruk	Uçurum
7.	2007	Ömer Osman Erendoruk	Ağlatırsa Mevlam Yine Güldürür
8.	2007	Ömer Osman Erendoruk	İçimizdeki İnci Taneciği
9.	2010	Mehmet Türker	Vatan Yasak Özgürlük Uzak
10.	2015	Mürvet Altınel	Golgota'dan Dönerler

Çalışmada incelenen romanların konuları, eserlerin ilk baskıları göz önüne alınarak şöyle sıralanmaktadır: Emine Işınsu'nun *Çiçekler Büyür* adlı eserinde (Işınsu, 2013) 1970'li yıllarda kuzey Bulgaristan'daki bir Türk köyünde yaşayan idealist ve milliyetçi genç bir kadın olan İlay'ın komünist sisteme karşı gelişinin hikâyesi anlatılmaktadır. Ömer Osman Erendoruk'un *Buruk Acı* (Erendoruk, 1997) adlı eserinde, idealist bir Türkçe öğretmeni olan Cem Amca ile Bulgarlar tarafından "mankurtlaştırılan" oğlu Türker'in arasındaki sonu trajik biten baba-oğul çatışması anlatılmaktadır. *Toprağa Kan Düştü*'de (Erendoruk, 2005), 1968 göç anlaşmasıyla Türkiye'ye göç etmiş Orhan Amca ile komünist olan yeğeni Murat'ın 1970'li yıllarda Bulgaristan'a yaptıkları seyahatte Murat'ın idealleri ile Orhan Amca'nın gerçeklerinin çatışması hikâye edilmiştir. *Uçurum* (Erendoruk, 2007) adlı eserde çocukluklarından beri Mehmet'e karşı haset eden komünist muhbir Haşim ile milliyetçi Mehmet'in 1989 Zorunlu Göçü'ne sebebiyet veren olaylar yaşanırken, bu eski iki arkadaşın, başlarından geçen hadiselerden bahsedilmiştir. *Ağlatırsa Mevlam Yine Güldürür*'de (Erendoruk, 2007) yazar, romanın başkahramanı İmam Cemil Hoca'nın komünist Bulgaristan'da 1944 ile 1989 yılları arasında yaşadığı dramı anlatmıştır. İçimizdeki İnci Taneciği (Erendoruk, 2007) ise, eserin başkahramanı Emine Teyze'nin ikiz oğullarından birinin, komünist rejim tarafından öldürüldüğü söylenerek annesinden zorla ayrılmıştır. Eserde, talih eseri, yıllar sonra buluşup tanışan anne, oğul ve kardeşlerin 1989 Zorunlu Göçü'yle anavatanda birbirlerine kavuşmaları hikâye edilmiştir. Sabri Tata'nın romanları *Onurun İsyanı* (Tata, 2000) ve *Geyik Avı* (Tata, 2000) ise, birbirlerinin devamı niteliğinde olup, yazarın "Pehlivanoğulları" başlığı altında toplandığı Müslüman Türk bir ailenin üç kuşağının Bulgaristan'daki serüvenlerinin anlatıldığı bir romandır. Mehmet Türker'in *Vatan Yasak Özgürlük Uzak* (Türker, 2010) adlı eseri ise eserin başkahramanı öğretmen Muhammet Efendi'nin Bulgaristan'da komünist rejimle beraber değişen hayatları, Türklere karşı yapılan zulümler ve olayların nihayetinde onun ve ailesinin 1989 Zorunlu Göçü'ne tâbi tutulmasından bahsedilmiştir. Son olarak Mürvet Altınel'in *Golgota'dan Dönerler*'i (Altınel, 2015) ise 1960'lı yıllarda Belene Kampı'nda yatan Türk ve komünist rejim karşıtı Bulgar mahkûmların maruz kaldıkları işkencelerin ve birer insanlık ayıbı olan yaşadıkları zor koşulların anlatıldığı belgesel türünde bir romandır.

2. Göçü Hazırlayan Sebepler

Romanların hepsinde farklı kahramanlar ve birbirinden ayrı hayat hikâyeleri olmalarına karşın, Türk-Bulgar ilişkilerindeki tarihî sürece bakıldığında her göç arifesinde gerginleşen ilişkiler neticesinde, Türklere yapılan zulümlerin aynı olmalarından dolayı, olay akışları aynıdır. Yazarların eserlerinde bahsettikleri çeşitli kültürel, psikolojik ve fizikî baskılar “dış etkenler”, çeşitli baskılar sonucu kendi kültürüne yabancılaşan Türklerin toplum içinde yarattığı huzursuzluk ve umutsuzluk “iç etkenler” olarak tanımlamak mümkündür. Yazarlar, bahsi geçen dış ve iç etkenlerin neticesi olarak Türkleri ana vatana dönme isteğinin oluşması veya artmasıyla “göç”ün gerçekleştiğini okura düşündürmektedirler. Olay kurgusu içerisindeki bütün bu etkenlerde Türk ve Bulgar imgeleri, kimlik çatışması üzerinden kendisini göstermektedir.

2.1. Dış Etkenler

“Dış Etkenler” olarak adlandırdığımız bu kısımda, Müslüman Türklere komünist Bulgar rejimi tarafından sosyal hayatta uygulanan çeşitli baskılar ve asimile etme çalışmalarından biri olan ad değiştirme olaylarının ve bütün bunların Türkler üzerindeki etkilerinin romanlarda nasıl işlendiğine değinilmiştir. Dış etkenler, kendi içinde üç gruba ayrılmıştır: 1.Kültürel ve Psikolojik Baskılar, 2.Fizikî Şiddet, 3. Komünist Bulgarlar.

Eserlerde komünist Bulgarlar, her türlü baskı ve şiddetin arkasındaki güç olarak görülmektedir. Müslüman Türklere uyguladıkları baskılar ve fizikî şiddet “soya dönüş” olarak adlandırılan Türkleri asimile etme programının en büyük zulümlerindedir.

2.1.1. Kültürel ve Psikolojik Baskılar

Eserlerdeki ortak görüşlerden biri Bulgaristan’daki Müslüman Türklerin ko-

münist Bulgarlar tarafından maruz kaldıkları kültürel ve psikolojik baskılardır.

Baskıların sadece yetişkinlere değil, okul çağından itibaren çocuklara da yapıldığı görülmektedir. Çiçekler Büyür’de romanın başkahramanı İlay’ın sınıf öğretmeni, İlay’ın şahsında sınıftaki bütün Türk çocuklara öğrettikleri “barbar Osmanlı’nın Bulgar topraklarını beş yüzyıl boyunca işgal ettiği ve Bulgarları üzerinden emperyalist amaçlarını gerçekleştirdiği”dir. Buna benzer algı operasyonlarına maruz kalan Türk çocuklarından olan Fatma ve İlay’ın sınıfta öğretmeniyle girdiği diyalog, iki milletin tarihî hesaplaşması gibidir. Sınıf öğretmeni, 18. asırda millet bilincinin Bulgarlarda olmadığını söyleyerek, “Büyük Rusya”nın yardımıyla 19. asırda “gaddar” ve “emperyalist” Osmanlı İmparatorluğu’na karşı ayaklanmaya başladığını anlatır. Fatma ve İlay, öğretmenlerinin sözlerini sürekli kesip konuşmasını bitirmesine engel olurlar:

“-Anlatacağım sözümü kesme İlay, Osmanlılar hain, barbar ve çok kötüydüler; hayvandan farkları yoktu, işte bu yüzden asırlar boyunca bir sürü milletler üzerinde emperyalist emellerini sürdürüp, onları haksızca sömürdüler.

-Yoldaş öğretmen! Rusya’nın emekçilere yardım ettiğini söylediniz, hâlbuki 1917 İhtilâli’nden beri değil mi, yani emekçi hakları, yani...

-Çok konuştun İlay. Sana bir görev veriyorum: Evinde en az beş sayfa Osmanlı barbarlığını ve halklar üzerindeki sömürsünü anlatan bir yazı hazırlayıp getireceksin.(...)” (İşinsu, 2013: 28)

Bulgarlarla aynı okullarda okuyan Türk çocukları, komünist propagandasına ve Türk karşıtı söylemlerine maruz kalırlar. Okullarda başlayan bir nevi beyin yıkama yöntemlerinin Bulgaristan Türklerinin millî benlikleri için zararlarına da birçok yazar değinmiştir. Ömer Osman Erendoruk’un *Buruk Acı* adlı eserinin başkahramanı olan Türkçe öğretmeni Cem Amca, konu ile ilgili şu düşüncelerini dile getirmektedir:

“(...) Bulgar yöneticileri çeşitli bahaneler uydurup onlarca, yüzlerce Türk okulunu kapatmışlardı. Zulmün iyisi olmaz ya, okul kapatmak gene de zulümlerin en pisidir, çünkü okul kapatmanın sonucu, bir milletin benliğine, yüreğine, canevine saplanmış oktur, mermidir, şarapneldir, bombadır; üç beş kişiyi yok etme amacı ile değil, bir milleti toptan yok etmeye yöneliktir. Komünistler Türk okullarını kapatma işini toptan bir çırpıda yapıvermişlerdi sözüm ona devletleştirerek. Bu durumu, devlet her çeşit okul masraflarını karşılayacak diye çoğumuz hiç yadırgamadık. Amaçlarının Türk çocuklarının öğretim ve eğitiminin Türklük, Müslü-

manlık, Türkiye'ye bağlılık rayından kaydırılıp, Bulgarlık ve komünistlik rayına oturtulması olduğunun geç farkına varmıştık." (Erendoruk, 1997: 23,24)

Türk okullarının kapatılması ve okullarda 1973 yılından itibaren Türkçe derslerinin de tamamen kaldırılıp genç neslin Bulgarlaştırılma tehdidiyle yüz yüze kalması, Türk ailelerini endişelendirmektedir. *Toprağa Kan Düştü* adlı romanın başkahramanı Orhan Amca'nın 1968 göç anlaşmasıyla göç etmesinin nedenlerinden biri de bu durumdur: "*Saygıdeğer yeğenim. Hâlâ devam eden akraba göçünde ben ve onbinlerce Türk'ün yurdunu, yuvasını terk etmesinin önemli bir sebebi elbette vardı. Alfabetesi yasaklanan bir millet millet olarak var olamayacaktı. Ana dilimiz unutuluyordu. Gelenek ve göreneklerimiz keza yasaktı.*" (Erendoruk, 2007: 86)

Komünist Bulgaristan'ın Bulgaristan Türklerini Bulgarlaştırma tehdidi yalnızca okullardaki eğitimle geçerli değildir. *Uçurum*'da Türklerin ibadetlerinin yapmasının yasaklanması, romanın başkahramanı olan öğretmen Mehmet Metiner'i düşünmeye sevk etmiştir. Ona göre Bulgar komünistlerin maddeye değer vermesi, maneviyatı inkâr etme hatasına düşürmektedir. Bu yüzden komünistler, İslam dinini ortadan kaldırma çabası içindedirler. (Erendoruk, 2007: 35, 36) İleri görüşlü bir aydın olan Mehmet, dini yasaklayan Bulgarların Türklere, Türklüğünü unutturmanın temel taşlarını döşediğinin farkındadır. Onun için mensup olduğu milleti unutmanın imkânsızlığından dolayı, o, tek çarenin göç olduğunu bilmektedir. (Erendoruk, 2007: 36, 37) Geleceğinden endişe duyan Mehmet, Filibe Türk Konsolosluğuna dilekçe yazar:

"Filibe Türk Konsolosluğuna

Muhterem Türkiye Konsolosluğu Yetkilileri,

Ben 1928 doğumlu, Kavaklı Belediyesi'nin Soğukpınar köyü sakini, baba adı Tahsin, ana adı Ayşe olan öğretmen Mehmet Metiner, Bulgar komünistlerin biz Bulgaristan Türklerini hızla dinsizleştirip milliyetsizleştirmek, sonra da Bulgarlaştırmak üzere her çareye, her baskıya ve zulme başvurduklarını, böylece bize benliğimizi unutturmak istediklerini bildirir, ya buna bir karşı tedbir alınmasını önerir, ya da şahsımın Anavatanım Türkiye'ye göç etmesine müsaade buyurmanızı şiddetle arzular, gereğinin yapılmasını arz ederek saygılar sunarım." (Erendoruk, 2007: 40)

Türkleri, sadece kültürel sebepler değil, ekonomik sebepler de göçe zorlamaktadır. Sabri Tata'nın *Onurun İsyanı* adlı eserinde romanın başkahramanlarından biri olan Tahir, lise diplomasını alıp köyüne döndüğünde, Türkiye'ye göç etmeye hevesli birçok köylüsüyle karşılaşmıştır. İsteklerinin arkasındaki sebepten,

Pamuk Ralço veya Marinağa gibi Bulgar TeKeSeZe için tahsildarlık yapan Bulgarların, Türklere domuz yetiştirmemelerine rağmen domuz yağı veya ekin, fasulye gibi ettikleri ürünlerden hükümet için pay isteyerek köylünün ambarlarını boşaltmalarındır. Pamuk Ralço, köydeki Türklere, ürünlerini vermek için tehdit etmektedir: *“Türklere iki yol var: ya TeKeSeZe’ye, ya Türkiye’ye”* (Tata, 2000: 88) Göç etmek isteyen Türklere dilekçe vermek için bile belediyeye para verseler bile, göç etme arzularında eksilme olmamıştır. Bu durum gösteriyor ki, 1989 Zorunlu Göçü’nden öncede, gitmeleri için her türlü psikolojik ve ekonomik sebepler veren komünist Bulgarlar, Türklere memleketlerinden *“zorla”* göçte sürüklenmektedirler.

Kültürel ve psikolojik sebeplerde en son nokta ise, kısaca *“ad değiştirme”* olayları olarak bilinen, Bulgarların resmen, önce Pomak Türklere, sonra Bulgaristan Türklere uyguladıkları, Müslüman-Türk isimlerini Bulgar isimleriyle zorla değiştirmeleriyle ortaya çıkmıştır.

Ağlatırsa Mevlâm Güldürür’de, ad değiştirme olaylarına karşı çıkan gençler *“Biz Türk’üz! Türk öleceğiz!”* ve *“Ezanla verilen adlar silahla alınmaz!”* sloganlarıyla Bulgar polisleriyle karşı karşıya gelmişlerdir. (Erendoruk, 2007: 181) Kadın, erkek ve çocuklardan oluşan kalabalık, polis şiddetine maruz kalmış, daha sonra köylerine dönerken yolda onların adları değiştirilmiştir. Romanın başkahramanı Cemil Hoca, yaşananları şöyle aktarır:

“Yolda bizim adlarımızı da değiştirdiler.

Aman Yarabbi! Kaderde Hıristiyan adı taşımak da varmış.

Sen sabırlar ver, Allah’ım!

(...)

Bulgar komünistlerinin Müslüman Türk adları yerine Hıristiyan adları verişini kaskaba, üstünkörü, bir değişimdi. Komünistler bu zoraki takıstırdıkları Hıristiyan adlarını hiçbir şekilde içe işlemeyeceğini, imanı, inancı, anlayışı, görüşü etkilemeyeceğini bilmeyecek kadar aptal olamazlardı. Onlar dil ve din unsurlarını ön plana almışlardı. Dinî inançları hiçe sayan, komünistler, Hıristiyan adı verdikleri iki buçuk milyon Türk’e yeni din mi öğreteceklerdi? Bu inanılması güç bir şeydi.

(...)

84 Martında Bulgaristan’da Müslüman Türk adı taşıyan tek kişi kalmamıştı. İki buçuk milyon Türk, üzerinden korkunç bir fırtına geçmiş, sebze ve meyve bahçesindeki ürünler gibi ezik, eğik, yoluk, sökülük, büküktü. Gülmek, eğlenmek, şenlenmek hiçbir şeyin farkında olmayan bir iki yaşlarındaki çocuklara aitti.

Ağızları bıçak açmıyordu. İnsanlar birbirlerine selam verip hâl-hatır sormaktan dahi kaçınıyorlardı.” (Erendoruk, 2007: 183,185)

Düşünme ve iletişim kaynağı olan dilin tüm becerileri, Bulgar hükümeti tarafından yasaklanmış bir milletin, kendi ana dili ile ilgili tek yadigârı olan adlarının da zorla değiştirilmesiyle, Bulgaristan Türkleri psikolojik olarak mağlup edilmeye çalışılmıştır. Eserdeki başkahraman ve anlatıcı olan Cemil Hoca'nın okurda uyardırmak istediği fikir, kendi millî benliği ile ilgili son resmî evrakı olan adını kaybetmiş Bulgaristan Türklerinin dramını ve moral bozukluğunu hissettirmektedir.

İçimizdeki İnci Taneciği adlı eserdeki ad değiştirme olayları ile ilgili kısmın başlangıç paragrafı ile aynı yazarın *Ağlatırsa Mevlâm Güldürür* adlı eserinde yazar tarafından sadece paragrafın başındaki tarihi değiştirilerek (1984 Mart ayı yerine, 1985 Mart ayının sonları) aynı şekilde kullanılmıştır. (Erendoruk, 2007: 9) Dikkatli bir okur için gözden geçirilmeyecek olan söz konusu iki eserdeki tekrarlayan birebir aynı paragrafların editör ve yazar hatası olarak görülebileceği gibi, eserlerinde aynı konuları işleyen bir yazar için iki eseri birbirine bağlayan somut bir bağ olarak da yorumlanabilmektedir. Çünkü her iki roman aynı zaman ve mekânda geçmektedir. Eserlerdeki kahramanlar farklı hayat hikâyeleri olsa da, karşılardaki “öteki” komünist Bulgarlardır.

Uçurum'da 1980'li yılların başlarında Bulgarların köy baskınları yaparak Türklerin adlarını değiştirmesinden dolayı romanın başkahramanı öğretmen Mehmet'in ailesi için duyduğu endişe anlatılmaktadır. Altı yaşında olan ikiz oğulları Umut ve Bulut ile karısı Ayşe'nin Türkiye'ye göç etmesini istemektedir, çünkü çocukları Bulgarlaşma tehdidi altındadır. Fakat Mehmet sadece Ayşe ve oğullarından biri için pasaport alabilmiştir, Bulgar ailenin tamamı için pasaport vermemektedir. Oğullarından hangisinin gideceğine ise Mehmet ile Ayşe bu mevzuları konuştukları gecenin sabahında, ilk uyanan çocuğun annesiyle birlikte gitmesi kararını verirler. Ailelerin parçalanması, ad değiştirme olaylarının getirdiği zulümlerden biridir:

“Çimen Ayşe gözyaşlarını sile sile:

“Bunca ayrılıktan sonra...”

Diye başladı, gözyaşlarını kuruladıktan sonra devam etti:

“...Nihayet kavuştuk derken gene mi o zalim ayrılık? Gene mi?”

Umut ile Bulut birbirlerine sarıldılar, bir süre öylece kaldılar.

Zulüm adındaki CANAVAR ayrılığa kapımızı güm güm... diye çaldırırken, baş-

kaca çıkar yolumuz olmadığını sen de görüyorsun sanırım, karıcığım.” (Erendoruk, 2007: 372)

Bir çocuğunun Bulgarlaşmaması için dayanılan bu “zorunlu ayrılık” ailenin çaresizliğini gösterirken, aslında kimliğine sahip çıkarak Bulgarların psikolojik harekâtıyla mücadele ettiğinin de kanıtıdır. Mehmet, oğullarını ayırmanın bir kelebeğin kanatlarından birini koparmaya benzetir: *“Kanatlarından biri koparılsa kelebek artık uçamaz, dolaşamazdı. Mehmed bir anlığına, kelebeğin kanatlarından biri Umut, öteki Bulut olduğunu tasavvur etti. Şimdi kelebeğin kanatlarını oluşturan ikizlerden biri amansızca koparılacaktı. Koparıldı mı, artık kelebek kelebek olmaktan çıkacaktı, çünkü tek kanatla uçamayacaktı.”* (Erendoruk, 2007: 376)

Yazar, kardeşlerin zorunlu ayrılığının simgesi olan kelebek mecazıyla, yaşanan acıyı estetik bir şekilde okura sunmuştur. Diğer yazarlardan farklı olarak Ömer Osman Erendoruk, çekilen zulümler karşısında, yazarlık gücünü göstererek sık sık söz tekrarlarına, farklı imgelere başvurduğu ve eseri daha estetik bir hâle getirdiği dikkat çekmektedir.

Geyik Avı’nda, eserin başkahramanlarından Tahir ile damadı Gökay ad değiştirme olaylarına direnen Türklerin öldürülmesinden veya akıl hastası olarak gösterilip hastanelerde şüpheli intihar etmeleriyle ilgili konuşmaktadırlar. Komünist Bulgarların Türk kimliği ile ilgili her şeyi yasaklayarak, aslında Türklerin daha fazla onlara direnmesini sağladıklarını düşünmektedirler. (Tata, 2000: 257) Gökay, yaşı ilerlemiş olmasına rağmen Tahir bile, bir şekilde Bulgaristan’dan çıkıp Bulgaristan’da Türklere karşı yapılan zulmü Türk resmî makamlarına giderek haberdar etmeyi ve Batı medyasının ilgisini Bulgaristan’a çekmeyi istemektedirler. Sonunda geri dönmek olsa dahi, Tahir ve Gökay mücadele etmeye kararlıdırlar.

Bahsi geçen eserlerdeki Türklere yönelik psikolojik ve kültürel baskıların, kahramanları sonuç ne olursa olsun mücadeleden vazgeçirmediklerini göstermektedir. Asıl dikkat çekici olan husus ise, baskılar artkça roman kahramanları daha sık “Türk” kimliklerinden bahsetmeleridir. Her çeşit baskıya maruz kaldıktan sonra eserlerdeki Türk kahramanlar, millî kimliklerine daha sıkı sarılmaktadırlar. Zulüm yapıldıkça, Bulgar komünistlerinin uğraşlarının ve fikirlerinin aksine, Bulgaristan Türkleri kendi kimlikleriyle bağı azalmayıp gittikçe kuvvetlenmektedir.

2.1.2. Fizikî Şiddet

Eserlerde, komünist Bulgarlar, kültürel ve psikolojik baskılara dayanan ve her şeye rağmen direnen Türkleri ya işkence ederek öldürüyorlar ya da Belene Kampı’na veya başka bir hapisaneyeye gönderip türlü işkencelere maruz bırakıyorlardı.

Yazarların geneli, Belene Kampı'ndan veya başka bir cezaevinden bahsederlerken, kıyamet veya cehennem ile ilgili mecazları sıklıkla kullanarak komünist Bulgarların işkence yöntemlerini ve mezalimleri tanımlamaktadırlar. *Geyik Avı*'nda Tahir ve Gökay, Belene'de mahkûm olan Fikret ve Bahri'yi görmek için adaya vardıklarında karşılaştıkları manzara dehşet vericidir: "*Adaya vardılar ama hayal kırıklığına uğradılar. Mahşer de neymiş! Kırcaali ve Deliorman buraya üşüşmüştü. Hepsi de Türk... Türkçe konuşmak yasak. Binbir güçle izin alabildiler. Fikret bitmiş, bir deri bir kemik kalmıştı. Genç takımı işe gittikleri için yolda gidip gelirken bir şeyler bulup ağızlarına atabiliyor, fakat Fikret kamptan dışarı çıkamadığı için ona verilen yemekle yetinmeye çalışıyordu. Yemeklerine ilâç konduğu kulaktan kulağa dolaştığı için o çokçası yemeğini yeniyordu.*" (Tata, 2000: 262)

Hapishanenin birçok Bulgaristan Türküyle dolu olması, yazarın mahşer kalabalığı istiaresini kullanmasına yol açmıştır.

Çiçekler Büyür'de, başkahraman İlay'ın da dâhil olduğu örgüt fark edilince, örgütün lideri Arif'i öldürüp diğerlerini darp ederek, işkence odalarına gönderirler. İlay, darp edildiği çelikten dehlizi, "cehennem" olarak adlandırmaktadır. (Işınso, 2013: 364) Kadınlar ve erkeklerin ayrı odalara kapatıldığı yerde, milisler kadınlara kesici aletlerle işkence ve darp ettikten sonra tecavüz etmişlerdir. (Işınso, 2013: 371)

Golgota'dan Dönenler adlı eser tamamen Belene Kampı'nda geçmektedir. Eserde mahkûmlar Belene Kampı'nı "Golgota" olarak adlandırmışlardır. Gulgota, Hz. İsa'nın Kudüs'te çarmıha gerildiği tepenin adıdır. Dolayısıyla söylenebilir ki bu adlandırmayla, Belene, mahkûmlar için işkence yeridir ve ölenler ise Hz. İsa gibi inandıkları uğruna şehit edilmektedirler. Eserde, Bulgaristan cezaevlerinin işleyişinde komünizm adı altında yapılan yolsuzluk üzerinden tumdengelim yapılarak mahkûmlara ve özellikle Belene'de uygulanan haksızlığın nasıl fizikî şiddete vardığı anlatılmıştır:

"Bulgaristan cezaevleri bilfiil gelir kaynağıydı. Burada mahkûmları çalıştırırlardı. Onlara usulen maaş bağlanırdı. Maaş dediğin yaptığın işin karşılığında cüzi bir miktardı. Ay sonunda mahkûmun eline geçen beş altı levayı aşmayan bir tutardı. Miktarı belirleyici faktör ürettiğin eşyanın cinsi ve rayiç bedeliydi. Ay sonunda adına yapılan masraf, ürettiğin malın satışından sağlanan gelirden düşürülür, artan para ile cezaevi masrafları karşılanır, kalanı da devlete iade edilirdi. İade, mahkûmun sosyalizmin kuruluşuna katkısı sayılırdı. Uyguladıkları sisteme "Cezaevinin eğitici etkisi" deniliyordu. (...) Yolsuzlukları da gizlenemeyecek boyuttaydı. (..) Görmedikleri, kullanmadıkları tedavi ve temizlik malzemeleri masraf olarak gösterilirdi ve neticede iade edilmeyen miktar cezaevi şeflerinin ceplerine indirilirdi.

(...) Cezaevleri amacın dışına itildi. Adeta çiftliğe dönüştüler: Keyfi katliam, tecavüz, kobaylık, müdürlerin evlerinde çıraklık, villalarda ağır işleri yapmak ve daha akla ne gelirse, burada hepsi mevcuttu.

Belene dışarıya emek ihraç etmezdi. O bir temerküz kampıydı.” (Altınel, 2015: 39, 40)

Vatan Yasak Özgürlük Uzak'ta Çanakkale gazisi Mahmut Efendi aniden vefat edince, Bulgarların onun İslamî usullere göre gömülmesine izin vermediklerinden dolayı, eserin başkahramanı ve merhumun oğlu Muhammet Efendi ve onun torunu cenaze işlemlerini kendilerini yaparlar. Cenazeden haberi olan Bulgarlar, Muhammet Efendi'yi tutuklarlar ve Belene'ye gönderirler. Muhammet Efendi, Belene'deki mahkûmların çeşitli işkencelere maruz kaldıklarına ve zor koşullarda hayatta kalmaya çalıştıklarına şahit olur:

“Kalorifer petekleri çalıştırılmıyordu, koğuşta soba da yoktu. Kişi başına birer battaniye olduğunu görenlerin bazıları ısınabilmek için o daracık ranzalarda ikişer kişi yattılar. Sabah uyandıklarında herkes gündüz gözüyle birbirinin yüzünü gördü. Kiminin kaşını patlatmışlar, kiminin kafatasını... Yara bantlarından pıhtılaşmış kan lekeleri... Kanlı gömleğini değiştirmeye fırsat verilmemiş, Cebelli Mahmut'a. Çanakçılı Fehim'e 'Kan kaybindan sonra eritilmiş tereyağı içirmeselermiş, şimdiye kadar öbür dünyayı boylandı' diyorlar yanındaki arkadaşları.” (Türker, 2010: 234,235)

Bu ve buna benzer birçok metotla, eserlerde komünist Bulgarlar maddeten ve manen Türklerin direnişini kırarak onları asimile etmeye çalışmaktadırlar.

2.1.3. Komünist Bulgarlar

Eserlerin ortak özelliklerinden biri, Bulgaristan Türklerini göçe teşvik eden olayların müsebbiplerinin, “suçlu” ve “eski bir düşman” olarak gösterilen “Komünist Bulgarlar” olmasıdır. Bir başka deyişle, eserlerde Komünist Bulgaristan'ın “ötekisi” veya kendi millî bütünlüğünü tehdit ettiği düşüncesiyle asimile edilmesi gereken bir nüfus olarak görülen Bulgaristan Türkleridir. “Öteki” ve “biz” ifadelerinin hem anlamca bir bütün oluşturması, hem de bu ifadelerin zıt kutupları temsil etmesinden ortaya çıkan doğal çatışma, incelenen eserlerin bulunduğu ortak iki noktasıdır.

Çiçekler Büyür'de, eserin başkahramanı İlay'ın dedesi, devrin değiştiğinden ama düşmanın değişmediğinden torununa bahsederken, “eski düşman”ın hâlâ millî kimliklerini tehdit eden bir “öteki” olduğunu unutmamasını ve yenilenen düşmana göre hazırlanmasını tembihler:

“-(...)Yalnız şimdi devir değişik; kılıca, tüfeğe yapışmakla bitmez iş. Benim

zamanımda ya yaşayacağım, ya öleceğim derdik... Şehitler arkalarında binleri sürüklerlerdi. Belki bu yüzden senin yaşlarında olmalıydım dağlara çıktığımda. Şimdi ise devir değişiktir uşam; ölümler değil, akıllıca yaşayanlar, arkalarında binleri sürüklemeye...

-Devir değişiktir ya, düşman aynıdır.

-Düşman aynıdır, silâhları değişiktir. Onun için şimdi senin düşüncen ya yaşayacağım, ya öleceğim değil. Yaşayacağım, mücadele edeceğim ve yeneceğim; olmalı. Mücadelenin türlü var, herkes yapabileceğini yapmalı, illâ yapmalı. Anlayabiliyor musun?" (Işınsoy, 2013: 67)

Bulgarların varoluşlarını Türk düşmanlığına bağlamaları eserlerin genelinde olan bir düşüncedir. Çiçekler Büyür'de, "eski düşman" adlandırması bu yüzden dir. İlay, karşısında yenilenen düşmanla mücadeleye hazır bir genç kızdır. Fakat kendince tehlikesiz ve saf gördüğü komünist partili Stefan gibi Bulgarlara dikkat etmesi gerektiğini acı yollardan tecrübe etmek zorunda kalmıştır: "*Bazen bunca saf bir adama, oyun oynadığım için kendime kızıyorum, fakat ne yapabilirim, o da düşmanın soyundadır ve pek şuurundadır soyunun, fırsat geçerse eline, gereğini yapmaktan hiç çekinmez... Tecrübem var bu konuda.*" (Işınsoy, 2013: 350)

Eserlerde sıradan bir Bulgarın bile Türklere zulüm yapmaktan çekinmemesi iki milletin aynı coğrafya üzerinde birbirlerine karşı duydukları nefreti göstermektedir. İki millet birbirlerini varlıklarına karşı tehdit olarak gördüklerinden dolayı, nefret söylemleri eserlerde sıkça karşılaşılan durumlardan biridir. *Toprağa Kan Düştü'*nün başkahramanı Orhan Amca'da Bulgarların Türk düşmanlığından beslendiği görüşündedir:

"Bulgar milleti varoluşunu iki sebebe bağlar:

Bir: Rus sevgisi!

İki: Türk düşmanlığı!

Bu ruhta terbiye ana rahminde başlar, mezarda da devam eder. (...)

Aslında milletler birbirlerinden nefret etmezler, evlât. Onları birbirlerine düşman edenler, ülkenin yöneticileridir. Bulgar yöneticileri, bilhassa Osmanlıdan ayrıldıktan sonra düşmanlığı milli hedef haline getirmişler ve bu olanca hızıyla devam etmektedir, bilesin." (Erendoruk, 2005: 72,73)

Okullarda ders kitaplarında hükümetin menfaati için propaganda malzemesi olmuş olan "öğretilmiş nefret", toplum içinde büyük acıların yaşanmasına sebep olmuştur.

İncelenen eserlerde de komünist Bulgarların “fani” dünyanın maddî getirilerine önem veren kimseler olduğu fikri oldukça yaygındır. Yazarlar, maddî-manevî tezat ilişkisinden yararlanılıp Bulgaristan Türklerinin Müslüman oldukları için maneviyata önem vermelerini, komünist Bulgarların ateist olmalarından dolayı da maddiyata değer vermelerini karşılaştırıp komünist Bulgarları yermişlerdir.

Çiçekler Büyür adlı eserde, İlay eserde iki farklı sevgiyi temsil eden bir roman kahramanıdır; Türk milletine duyduğu idealist sevgi ile Mehmet Ali’ye karşı duyduğu sevgi. İlay, maneviyatı yüksek bu iki sevgisinin çatışmasıyla hayatının dramını yaşarken, komünist Stefan için bu tür duygular değeri ve getirisi olmayan şeylerdir. Çünkü romanda Stefan, mevki ve para isteyen Komünist partili bir Bulgarı temsil etmektedir. (Özlem, 2018: 307)

Bulgar komünistler, *Buruk Acı*’nın başkahramanı Cem Amca’ya göre, “ateistlerden, yani zındıklardan, dinsizlerden, imansızlardan, Allahsızlardan, peygambersizlerden oluşacak bir toplum yaratmak çabasında”dırlar. (Erendoruk: 19) Cem Amca için komünist Bulgarların en önemli özelliği “dinsiz” olmalarıdır. Bundan dolayıdır ki onlarda manevî ve ahlakî değerlerin önemi olmadıklarını düşünmektedirler. (Özlem, 2018: 309)

Golgota’dan Dönenler adlı eserde, mahkûmları öldüren ve öldürdükten sonra Belene’de domuzlara yem eden Bulgar gardiyanları “komünist idarenin cellatları” olduğunu dolaylı yoldan dile getirirken, bir yandan da kıyıma sessiz kalan Avrupa’yı da suçlamaktadır: (Özlem, 2018: 330)

“Ne acıdır ki dünya bu rezalete seyirci kaldı. Lakayt davranış yalnız komünist efendilerinin değil, görmezlikten gelen Avrupalı demokrasi havarilerinin de yüz karasıdır. Avrupa, kendi çıkarları uğruna yürüttüğü o çirkin siyasetinden utanmadı. Öldürülenler ve domuzlara yedirilenler onların tahmin ettikleri gibi külliyen Türk değillerdi. Muhalif Bulgarlar ve diğer azınlıklar hep birlikte yem edildiler. Oysa öldürülenlerin ve yem edilenlerin tümü insanlığın, insanca yaşamının, adaletin, hatta kurtuluşun orada, Avrupa’da bulunduğu inanıyordu. Maalesef bir yandan menfaat, diğer yandan barbarlık kokan umursamazlık öldürülenleri zıtlığın kurbanı yaptı ve öyle de kaldılar. Mahşere kadar mezarsız, nehrin batağına saçılmış sayısız ve karmaşa içinde yatan kemik yığını...”

İnsan cellatları ve demokrasi havarileri Golgota’nın önünden kırk yıl boyunca kol kola geçtiler. Komünist idarenin omuzlarına kaç bin masumun günahının yüklendiğini bilemeyiz.” (Altınel, 2015: 73)

Onurun İsyanı’nda, 1968-1978 yılları arasındaki göç antlaşması döneminde,

Bulgaristan Türkleri, komünist idarenin Türklere giderek kültürel hayatlarında yaptıkları baskılardan (Türk okullarının kapatılması, Türkçe konuşulmaması, hatta Türk mezarlarındaki ay ve yıldızların deforme edilmesi vb.) (Tata, 2000: 363) dolayı göç etmeyi düşünmektedirler. Bunlardan biri de Tahir'in ağabeyi Fikret'tir. İki kardeş aralarında bu konuyu tartışırken, kimliği belirtilmeyen komünist partili bir Bulgar gelir. Türkçe konuştuklarından dolayı muhabbeti kesmek zorunda kalırlar ve Fikret kardeşinin yanından ayrılır. Komünist Bulgar tarafından, başkahramanlardan biri olan öğretmen Tahir'den Bulgaristan Türklerini göçe kışkırttığı iddiasıyla hapsedilen Mukadder öğretmen hakkında muhbirlik yapmasını ister. Komünist Bulgar tekrar geleceğini söyleyip gitmesinden sonra hiddetlenen Tahir'in aklına Kalpakçı Delço adıyla bilinen eski bir parti sekreterinden duyduğu sözler gelir: *"Biz sizin hocalarınız gibiyiz. Başkalarına veririz talkını, kendimiz yeriz salkımı."* (Tata, 2000: 365) Aynı gün içerisinde Tahir, kütüphanede çalışan eski bir öğrencisinden Bulgaristan'da yayımlanmış rejim ideolojisine hizmet eden Türkçe kitapların bile toplatıldığı öğrenir. Kütüphaneci kız, istese bile engel olamayacağını çünkü kitapçı şefinin de isteğinin bu yönde olduğunu belirtir. Tahir, kütüphaneci kızın cevabını duyunca ironik manada *"şefleriniz ne derse onu yapacaksınız"* der ve kendi kendine mırıldanarak ekler: *"İşte budur Vandalizm, barbarlık denen şey!"* (Tata, 2000: 366)

Onurun İsyanı'nda Sabri Tata, dolaylı yoldan, komünist Bulgarların Türklere çeşitli sebeplerle baskılar uyguladığı, onların temel hak ve özgürlüklerini kısıtladığı ve bundan dolayı Türklerin göç etmek istediklerini göstermiştir. Komünist Bulgarların "vandallık" ve "barbarlık"ları Tahir gibi göç etmeyi düşünmeyenleri bile göç etmek için pasaport almasına sebep olmuştur.

"Komünist Bulgarlar", 1989 Zorunlu Göçü'nün arifesindeki olayların müsebbibi ve Bulgaristan Türklerinin varoluşu ve direnişi karşısındaki en büyük "öteki"leridir.

2.2. İç Etkenler: Bulgaristan Türkleri ve Mankurtlaşmış Türkler

Bulgaristan Türkleri içerisinde bölünmeyi ve güvensizliği yaşatan en büyük unsur komünist rejimin etkisiyle kendi millî kimliklerini kaybederek "Mankurtlaşmış⁴ Türkler"dir. Bulgaristan Türkleri içerisindeki toplum bağlarının kırılmasının ve bunun sebebi olan umutsuzluğun en radikal ve en trajik kahramanları komünist Bulgarlar tarafından eğitilmiş ve şartlandırılmış Bulgaristan Türkleridir.

Çiçekler Büyür adlı eserde, romanın başkahramanı İlay'ın dedesi, eserde-

⁴ Cengiz Aytmatov'un meşhur *Gün Olur Asra Bedel* adlı romanında bahsi geçen Mankurtlaşma terimi, Çinliler tarafından işkence görerek hafızasını kaybedip kendi halkına karşı savaşanlara verilen bir addır. Bu adlandırma bu roman vasıtasıyla meşhur olup Güncel Türkçe sözlükte de yer almaktadır.

ki ana çatışma yaşanmadan önce komünist Bulgarların, Bulgaristan Türklerinin asimilasyon politikasının çağdaş yöntemini kısaca anlatır: “(...) Benim bildiğim, yani gördüğüm ister Marks de, ister Bulgar; Rus, düşmanımızdır! Çünkü bizim için varlık yokluk meselesidir. Şimdi silâhları değiştirdim ya, misal mi istersin, bak eskiden beyinleri taşla ezip yok ediyorlardı, şimdi yalan dolan bilgilerle doldurup yok ediyorlar. Beyinlere hâkim olduktan sonra, bedenlerimizi kullanıyorlar. Çünkü onlara çalışacak işçi lâzım, köle lâzım.” (Işinsu, 2013: 68)

İlay'ın dedesinin bahsettiği komünist Bulgarların, Bulgaristan Türklerini kendi milletlerine düşman edecek şekilde eğitmesi ve yetiştirmesi, modern bir man-kurtlaştırma yöntemidir. Aynı eserde, yazar, bahsedilen çatışmayı, başkahramanı İlay'ın ideali ve aşkı arasında kalarak yaşadığı trajedide vermiştir. İlay'ın sevgilisi ve daha sonra kocası olacak olan Mehmet Ali daha iyi bir hayat ve daha iyi bir mevki için kendi kimliğinden ve sevdiği kadından vazgeçer. Eserde İlay, Mehmet Ali'nin değiştiğini ilk olarak, Şumnu'da eğitim görüp tatil için köye döndüğünde fark eder: (Özlem, 2018: 308)

“(...) Esir Türk olmaktansa, hür Bulgar olmayı seçtim! Artık tereddüt etmiyorum, düşünmüyorum, kararlıyım!

(...)

- *Bulgar'ın hür olmadığını birçok kere konuşmuştuk Mehmet Ali.*

- *Evet, istersen ezilen olmaktansa, ezen olmayı seçtim diyelim... Çünkü sen bilemezsin İlay, şu ortaokulda öğrendiğin tarihle, benim okuduklarım arasındaki büyük farkları. Burada hissettiklerim bir şey değilmiş meğer! Nasıl derin bir utanç içine düştüğümü bilemezsin. Osmanlı kalıntısı olmaktan nasıl tiksindiğimi! Onların ezmesi bir yana, ben ezildim, bittim. Hamam böcekleri gibi hissettim kendimi...”* (Işinsu, 2013: 292)

Mehmet Ali'nin okulda aldığı eğitim sonucu kendi kimliğinden utanması, onun İlay kadar güçlü bir kişiliğe sahip olmadığını işaretidir. İlay tamamen bir aksiyon adamı olup mücadelecisi bir ruhtur. Fakat Mehmet Ali'nin İlay'a verdiği bir nevi beyanatta, o, kendisinin vazgeçen ve pes eden taraf olduğunu ilan etmektedir. Böylelikle, yazar okura, Mehmet Ali'nin ileride karanlıklaşacak olan değişen yüzünü göstermiştir.

Eserin sonuna doğru, hapisneden kurtulan İlay, Mehmet Ali ile tekrar karşılaşır evlenir. Fakat İlay'ın kalbinde, onun eski Mehmet Ali olduğundan emin olmayarak, hep bir “acaba” saklıdır. İlay, Mehmet Ali'nin Peter Jivkov adını alarak, komünist Bulgarlar için casusluk yaptığını ve Türkiye'ye İlay'la birlikte iltica edip orada komünizmi yaymaya çalışacağını öğrenir. İlay, Mehmet Ali'yi öldürmeden

önce, ondan trajik bir itiraf gelir:

“Peter Jivkov! Yaa, ben Peter Jivkov’um kızım, nasıl da inandin gözden düş-tüğüme. Aptal seni, aptal. Hiç ben, gözden düşer miyim, ben onca aptal mıyım, ben sen miyim? Dinle artık, öğren, bil İlay; ben hep tırmandım, durmadan tır-mandım! Övünme değil, gerçek bu. Hem daha da tırmanacağım, kimmiş Anuşka! Burada o mu bekleyecek beni, canı cehenneme. Burada İlay, Karanfilov’un kol-tuğu bekleyecek beni, sen o zaman gör; Rodop daha bilmem ne politikasını, kaç Arif’i çiğner geçerim ben de... Kaç Arif’i. O hayran olduğun; ben Peter Jivkov! Arif, pöh... Solucan be, sen. Hepiniz, topraktan başınızı çıkarmaya kalkarsınız, öyle mi! Peter Jivkov oturunca Karanfilov’un koltuğuna... Bırak bunları, şu zaman kadar yaşadınsa, Peter Jivkov’un hayatında bir yerin olacağı için, ona küçük, masum bir perde çekeceğin için, anladın mı?” (Işınso, 2013: 477)

Mehmet Ali’nin ölümüne yol açan bu tirat sonrası, roman, eserde açıkça ve-rilmese de İlay’ın intiharı ile noktanır. Mehmet Ali’nin tiradında onun tamamen değiştiği, mevki ve makam hırsının onu temiz insanî duygulardan uzaklaştırdığı görülmektedir. Eserdeki intihar ve öldürmeye, Mehmet Ali’nin yozlaşarak çü-rümüş fikirleri ve tam anlamıyla mankurtlaşması sebep olmuştur. İlay’ın canına kıyıp kıymadığı sorusu yazar tarafından okurun vicdanına bırakılarak, İlay’ın bedeninin ölmesi veya yaşamasının asıl sorun olmadığını, temsil ettiği fikrin ki bu eserdeki Türk milliyetçiliğidir, çiçeklenmesi gerektiğini söyleyerek bitirmektedir. Yazar, eserini trajedilerdeki gibi bir sonla bitirerek, eserin genelinde işlediği ideal olan Türk milliyetçiliğini okurun gözlerinin önüne serilmektedir. Eserin adı, İlay’ın eserin başından beri Mehmet Ali tarafından “kardelen” istiaresi tanıtılması, ese-rin bitimindeki son cümle⁵ ile eserin içinde sürekli dönüp duran “çiçek” imgesi, eseri klasik bir realist eserden öteye taşımaktadır. Türk milliyetçiliğinin ideal tipi olan İlay, hem manevî hem maddî güzellikleri içerisinde barındıran bir başkahra-mandır. Bu tespitten yola çıkılarak söylenebilir ki, iç güzelliğinin dışa vuruşu eser-deki çiçek imgesinde kendisini göstermektedir. Bu güzellik sadece maddî manada değil, aynı zamanda temsil ettiği idealin yüceliğini betimlediğinden manevî bir değeri de mevcuttur. Mehmet Ali ise, yozlaşmış fikirleri ile bu çiçeği soldurup öldüren ama yenilerinin doğmasına engel olmayacak bir “karşı güç”tür.

Buruk Acı adlı roman ise baştan sona, mankurt Türker ile idealist babası Cem Amca arasındaki gerilim üzerinde durmaktadır. Türker, komünist Bulgarlar tara-fından gönderildiği Moskova’daki eğitimden döndüğünde değiştiğini babası Cem Amca anlamıştır:

⁵ “Bildiğim ise, tek şey: Bedenler, beyinler ve sevdalar, bu toprağa gübre olabilir... Ve her yıl çiçekler yeniden büyür!” (Işınso: 479)

“Türker Moskova’dan döndüğünde Bulgarlaştırma budalalığı yavaş yavaş hız kazanmaktaydı. Beyni üç sene yıkanan Türker büsbütün değişmiş bir hâlde dönmüştü. Soğuktu. Bir parça buz gibi somsoğuktu. Senin hâl hatır sorularını bile kısa, kesek ve isteksiz cevaplamış, arkadan sorduğun “Neler öğrendin bakalım?” soruna bir el savuruşu ile cevap vermişti. Bu “Sana ne?” der gibi gücendirici bir cevaptı. İçinde, yüreğinin derinlerinde, oğlunun Moskova’ya gidişi ile beliren görünmez çatlak biraz daha açılmış, büyümüştü. Oğlunun hızla kalkıp dışarıya çıkışıyla ikinizi birbirinizden yavaş yavaş uzaklaştıran, birbirinize yabancı kılan, düşmanlaştıran o çatlak gittikçe uçuruma dönüşüyordu. Yüreğinin derinlerinde sürekli kıpırdanan o meçhul acı daha belirgin, daha hissedilir bir hâlde geliyordu.” (Erendoruk, 1997: 30,31)

Klasik bir realist roman olan eser, eserin adının anlamını olay akışı boyunca, alıntılanan paragrafta olduğu gibi aralıklarla tarif etmektedir. Babasındaki yaranın öznesi olan Türker’e halk arasında “sülük” lakabı takılmıştır. Cem Amca, oğlunun nasıl yozlaştığını, benzetildiği hayvanın özelliklerinden dolayı “sürüngen” imgesi üzerinden nasıl Türklükten uzaklaşarak, aslında kendisinin istediği gibi Bulgarlaşmayı nasıl insanlıktan çıktığını betimlemektedir:

“Çocukluğunda öyle değildin sen, oğlum. Gençliğinde de daha başkaydın, değişiktin, daha adamdın. Allah’ı Allah, peygamberi peygamber, anayı ana, babayı baba biliyordun. Sevgin vardı. Onurun, gururun vardı. Gülmesini, ağlamasını biliyordun. Sevinip üzülmesini... Öğretmenliğe başlamadan önce Cuma namazlarını kaçırmıyordun. Aksilikler sonra sonra başladı. Felâkete, uçuruma doğru yolculuğa çıktın. Önce yürüdün bu yolca, sonra koşmaya başladın. Üç dört saat öncesine kadar alabildiğine koşuyordun. İnsan bu kadar koşsa koşsa, annesinin, babasının, evlâdının ya da başka, çok sevdiği bir kişinin son nefeste olduğu haberini alır da koşar. Zaten çalışmak adı verdiğimiz günlük çabalar koşmakla olmaz, çünkü Allah insanı koşan bir mahlûk olarak yaratmamış ki. Yürüyen bir varlık insan, oğlum. Yapacağı işi on kere ölçüp bir kere biçerek, deneyerek, çalışır, çabalar, yürür. Sana bir şey söyleyeyim mi? Gerçeği söylemek gerekiyorsa, senin koşman, doğru dürüst, akılcı, uygun, münasip, normal bir koşuş bile değildi. Sürünmekti seninki, sürünmek! İnsan doğduğunu, Türk ve Müslüman olduğunu unutup, Bulgarlığa doğru sülük gibi, salyangoz, kaplumbağ, yılan gibi sürünerek... İnsanlar bu yüzden Sülük lâkabı takmışlar sana.” (Erendoruk, 1997: 124, 125)

Sadece Ömer Osman Erendoruk’un eserlerinde değil, diğer yazarlarda da görülen “güzel ahlaklı ve vatanperver bir Müslüman” olarak tanımlanan Türk kimliğine Türker’in uymadığını, alıntılanan kısımda, onda eskiden olup da şimdi olmayan özelliklerinde görülmektedir.

Türker, Bulgaristan Türklerine zulüm yapmaya devam eder, fakat Cem Amca artık bu duruma dayanamamaktadır. Bir gün oğluyla tartışırken onu bayılıp sırtla parmaklarını keser. Kan kaybından ölmemesi için onu sağlık ocağının kapısına bırakır. Evine geri dönüşte bir ağacın altında son nefesini verir. Olaydan sağ kurtulan Türker, yazarın eserlerinde sıklıkla kullanmayı sevdiği “ilahi adalet” vurgusunun bir örneği olarak, babasının ölümünden kısa bir süre sonra bir av kazasında ölür. Eserdeki çatışmanın iki ana kahramanı eserin bitimiyle ölmüşlerdir. Cem Amca kalp kırıklığının verdiği bir “buruk acı”yla, Türker ise yaptıklarının sonucu olarak sıradan bir av kazasında hayatlarını kaybetmişlerdir. Cem Amca, oğlunun katili değildir ama Türker hem babasının hem de annesinin ölümünden sorumludur. Yazar, bu eserde aile birliği ebeveyn-çocuk çatışmasının doğurduğu trajik ölümlerle yok edildiğinden dolayı, önemli bir sosyolojik vakayı gözler önüne sermektedir. Yazarlar, millî kimliklerine yabancılaşmış bireylerin toplumun temel taşı aile üyelerindeki travmatik etkiler doğurduğu anlatırken, aynı zamanda eserlerdeki tezlerin ana kahramanları olan güzel ahlaklı ve vatanperver Müslüman Türklerin oluşturduğu olumlu imgeyi güçlendirmektedir.

Uçurum adlı eserde, Haşim çocukluğundan itibaren köylüsü ve sınıf arkadaşı olan Mehmet ile yarış halindedir. İki farklı kutbu temsil eden bu iki arkadaş, zamanla Haşim’in Mehmet’i kıskanmasıyla başka bir boyuta taşınmıştır. Haşim köylülerini, arkadaşlarını ve akrabalarını Dikenbaş lakaplı komünist bir Bulgar istihbaratçıya ihbar eden komünist bir muhbire dönüşür: “Geçen akşam Dikenbaş’la konuşurken “Allah kısmet ederse” demişti de Dikenbaş’tan iyi bir azar yemişti. (...) Önemli olan Dikenbaş’ın düşüncesi, Dikenbaş’ı inancı ve de emirleri idi.

Haşim, artık Haşim değildi. Bir başkasıydı. Şimdilik kendini Dikenbaş’a kiralamıştı. Bir nevi Dikenbaş’ın ve onun savunduğu ideolojinin kölesiyim diyecekti, vazgeçti. Onun yerine “askeriyim” dedi.” (Erendoruk, 2007: 102, 103)

Haşim, muhbir olmakla sadece Türklüğüne ihanet etmemiş, aynı zamanda özgür bir birey olarak toplumdaki hakkından da feragat etmiştir. Bir kişinin menfaat uğruna, maddî imkânlarla ölçülemeyecek değerlerden vazgeçmesi o kişinin hem kendine hem de millî kimliğine yabancılaştığının göstergesidir.

Vatan Yasak Özgürlük Uzak adlı eserde, komünist partinin bölgedeki on iki muhtarla yaptığı toplantıda, bazı muhtarlar, adlarını isteyerek değiştirdiği, Müslüman-Türk geleneklerini yaşatmadıklarını ve köken olarak Bulgar olduklarını ilan ederler. (Türker, 2010: 253,261) Toplantıyı yöneten Vladimirov, konuşanları tebrik ederek şu sözleri ekler: “İşte partimizin güvenini kazanan sadık bir nefer! Bize çok eğitilmiş kadrolar gerekmiyor, partimize yürekten bağlı havariler gerek. Partimiz sizinle gurur duyuyor Zlatarski yoldaş. Biz senin gibi yoldaşlarla asla yolda

kalmayız. İşte kendine seçtiği isimden de anlaşılıyor: Asen Zlatarski! Kimin ismini almış? Yakın tarihimizin ünlü bilim adamı Asen Zlatarski'nin. İşte bir başarılı yoldaşımız daha, kutlarım!" (Türker, 2010: 261, 262)

Vladimirov'un sözleri, komünist Bulgarların hem Türklere asimilasyon politikasından hem de Bulgaristan Türklerinin dönüşümündeki beklentilerinin göstergesidir. Her koşulda komünist partiye bağlı bireyler yaratma arzusunda olan komünist rejimin resmî isteğinin sonucu ise mankurtlaşmış Bulgaristan Türkleridir.

Toplantı sonrası muhtarlardan birinin muhtarlıktan alındığı duyulunca Sindelli köyünün muhtarı rahatlar çünkü artık "*komşularının Bulgar adını söylemekten ve komşularının da kendisine Bulgar adıyla hitap etmesinden kurtulmuş*"tur. (Türker, 2010: 262) Yazar, toplantıda söz alan "isteyerek Bulgarlaşmış" muhtarlar vesilesiyle, göç arifesi toplum içinde yaşanan bunalımı ve rahatsızlığı gözler önüne sermektedir. Türk toplumu içinde yayılan muhbirlikten dolayı, Türkler eskisi gibi rahat bir şekilde geleneklerini ve kültürlerini yaşayamadıkları görülmektedir.

Eserlerin geneline bakıldığında, yazarlar, olay örgülerinin etrafında kurgulanan çatışmayı iki Türk kahraman üzerinden anlatırken, Türk kahramanlardan biri muhakkak komünist Bulgarlar tarafından eğitilmiş ve şartlandırılmış komünizm yanlısıdır.

Sonuç

Yazarların eserlerindeki Türk kahramanların Bulgar kahramanlara karşı varoluş temelli kimlik mücadelesinden doğan "çatışma" realist romanın da odak noktası olan "çatışma"dır. Eserlerde açıkça Bulgarların "ulus devlet" olmaya çalıştığı süreden beri "öteki"sinin Türkler olduğu anlatılmakta, onlar çeşitli mezalimle Türkleri göç ettirip kendi "öteki" tehditlerini bertaraf etmeye çalışırken, Türklerin kimlik mücadelesi verdikleri görülmektedir. Büyük tabloya bakıldığında eserlerde temel insan hakları ihlallerinin doğurduğu büyük bir insanlık dramı ve ayıbı söz konusudur. Bundan dolayıdır ki Türk kahramanlar kendilerini savunurken, tanımlarken ve "öteki"leri ile mücadele ederken Türk kimliklerine sıklıkla başvurarak kavgalarının "varoluş" nedenlerini açıklamaktadır.

İncelenen eserler dramatik gücünü, tarihî gerçeklerle örtüşmesinden aldığından okurda duygusal bir etki bırakmaktadır. Bu durum da okurun varoluş savışı veren kahramanlara karşı sempati duymasına neden olmaktadır. Yazarların "olumsuz" Bulgar imgesinin beslediği "olumlu" Türk imgesine yatkınlığı, güzel ahlaklı ve vatanperver Türklerden yana olduğu aşikârdır. Yaşanan tarihî olaylar sebep gösterilerek sık sık tarihî şahsiyetlere yer verilip (Naim Süleymanoğlu, Ahmet Şerif Şerefli ve Todor Jivkov vb.) yazarların oluşturduğu "olumlu" Türk imgesine okurun da sempati duyması çalışılmıştır.

Diğer bir önemli nokta ise, yazarların hiçbirinde Bulgar milletini topyekûn “düşman” olarak görmemesidir. Düşman olarak tanımladığı, 1989 Zorunlu Göç’ünün de müsebbipleri olan komünist Bulgarlar ve komünist Bulgar rejimidir. Her eserde başkahramanlar “öteki”sini tanımlarken, kimliğini korumak için savaştığı zalim komünistleri hedef göstermektedir. Yine her eserde Bulgaristan Türkü olan başkahramanın yanında mücadele ettiği komünist bir Bulgar “öteki”si mevcuttur. Bazen bu “öteki”, mankurtlaşmış bir Bulgaristan Türkü olabilmektedir. Bazen de komünist rejiminin kendisi veya bir iki defalığına olay örgüsünde yer alan komünist rejimi simgeleyen ikinci derecedeki düz karakterlerde kendisini göstermektedir. Bir kahramanın komünist olması onun “öteki” olarak tanımlanmasına sebep olmaktadır.

Emine Işınso hariç, yazarlarının göçmen olması, komünist Bulgaristan döneminde yaşananları bizzat kendilerinin tecrübe etmesi eserlerde belgesel havası da vermektedir. Bu yüzden eserlerde otobiyografik izler veya hatıra esintileri hissedilmektedir. Ancak analiz edilen bütün eserlerinin gayesi, komünist dönemde ve özellikler 1989 Zorunlu Göçü öncesi yaşanan mezalimlere sanatın verdiği güçle bir farkındalık yaratmak olduğunu belirtilmelidir. Bahsedilen dönemle ilgili roman türü eserlerden daha çok hatıra, otobiyografi, belgesel ve makale gibi farklı öğretici ve edebî yazılar olsa da, yazara verdiği özgürlük açısından okur üzerinde roman türünün gücü yadsınmamalıdır.

Kaynakça

Akgün, Atf. *Balkan Türklerinin Muhacir Edebiyatı İncelemeleri*. Ankara: Grafiker, 2016.

Altınel, Mürvet. *Golgota’dan Dönenler*. İstanbul: Mavi Kalem, 2015.

Çodar, Fatih. *1980 Sonrası Türk Romanında Göç*. Kırklareli: (Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2019.

Duman, Hâluk Harun. *Balkanlara Veda*. İstanbul: Duyap, 2005.

Erendoruk, Ömer Osman. *Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür*. İstanbul: Çağrı, 2007.

_____. *Buruk Acı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.

_____. *İçimizdeki İnci Taneciği*. İstanbul: Çağrı, 2007.

_____. *Toprağa Kan Düştü*. İstanbul: Çağrı, 2005.

_____. *Uçurum*. İstanbul: Çağrı, 2007.

Işinsu, Emine. *Çiçekler Büyür*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.

Özlem, Gözde. *Türk Edebiyatında Öteki Olarak Bulgarlar*. Bursa: Dora, 2019.

Şimşir, Bilal. *Bulgaristan Türkleri*. Ankara: Bilgi, 2009.

Tata, Sabri. *Geyik Avı*. İstanbul: Ünal, 2000.

_____. *Onurun İsyanı*. İstanbul: Ünal, 2000.

Türker, Mehmet. *Vatan Yasak Özgürlük Uzak*. İstanbul: Çağrı, 2010.

Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu. *Edebiyatımızda Balkan Türkleri'nin Göç Kaderi*. Ankara: Toplumsal Gelişim Derneği, 2005.